

אך כיון שגם השמש עצמו יצא בברכה זו, עשה זאת בשביל עצמו, כי ידע שמצוה מן המובחר היא (עפ"י אמת ליעקב).

'אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר' – לפי שמברך 'בורא מאורי האש', שהרבה מאורות יש באש, ובאבוקה הם ניכרים (ר"ן ועוד).

ויש מקום לומר שתקנו להרבות אורה במוצאי שבת שלא יצא מעונג השבת לחושך, כענין הבישום, ולכל הפחות בזמן ההבדלה – ולכך אבוקה שאורה רב מובחרת. וע"ע על דרך הרמז בספר פרי צדיק ס"פ בשלה.

ומבואר במגן אברהם (רחצ סק"ד) ששני נרות נפרדים אינם כאבוקה, שאין נראים מאורות רבים אלא כשהשלהבות מחוברות כאחת. ויש חולקים על כך (ע' בהגהות רבי עקיבא אייגר שם, בשם אורח מישור).

יש מחמירים ביום טוב שלא לצרף שני נרות יחד [משום חשש כיבוי בהפרדתם]. כן מנהג חב"ד, וכן מובא (בספר דברי חכמים 240) בשם הגר"י קמינצקי. ואילו הגר"מ פיינשטיין מתיר. וע' גם במשנ"ב תקב ס"ק יט-כ. ולדעת המחמירים יש לברך ביום טוב על שני נרות נפרדים.

והגרש"ז אויערבך זצ"ל היה מורה ליהרר מאד שלא לחבר שתי הנרות יחד כי על ידי החיבור הרי הוא ממיס קצת מהחלב והוא נוטף נמצא זה כמכבה, וכדין מסתפק מהשמן שבנר – לכך יש להעמידם קרובים אך לא מחוברים (מובא בהליכות שלמה ח"ג).

'בין קדש לחול, בין אור לחשך, בין יום השביעי...' על פי הפשט הבדלה 'בין אור לחשך' אינה שייכת לענין הבדלת קדושה. ומה טעם בחרו בהבדלה זו משאר הבדלות שבתורה – כתבו ראשונים משום שבמוצאי שבת נברא האור, נמצא שלש הבדלות אלו שייכות לשבת, משא"כ שאר הבדלות המנויות להלן (עפ"י ספר המנהיג הל' שבת עו ועוד).

ועוד נראה, היות והבדלת האור והחושך היא ההזכרה הראשונה בתורה של 'הבדלה', וכידוע (בספרי ר"צ הכהן ועוד) שהמקום הראשון בו נזכר דבר מסוים בתורה, שם הוא עיקר עניינו, מזה נראה שבעצם כל שאר הבדלות יסודם בהבדלה זו שבין האור לחשך, כלומר בין אור הכרת ה' וגילויזו ובין הסתר וחשכה [אותיות 'שכחה' כנודע]. הרי שהבדלה בין האור לחושך היא בעצם ההבדלה בין הטוב לרע ('וירא אלקים את האור כי טוב – ויבדל...'), בין קודש לחול.

*

'הפוחות לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסף על שבע' –

'... לא יפחות מג' – נגד ג' אבות שהם שרשי ההבדלות בשלש דרכים שזכרנו, שהם מצד המעשה ומצד המחשבה ומצד הרצון [רעוא דרעון], והמוסיף לא יוסף על שבע – כנגד שבע מדות דימי הבנין, שהם שרשי כל הכחות שבכל העולם כולו ובכלל בנין האדם, ובכל כח פרטי שהם ימי הבנין וכחות ימי המעשה, יכיר ההבדל שבין ישראל וכו' (מתוך רסיסי לילה לג). ע"ע פרי צדיק בהר טו.

דף קד

'ואמר רב יהודה אמר שמואל: המברך צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו'. כך צריך לומר (הנצי"ב).

שלח ליה רב שמואל בר אידו – לרבי יוחנן (כמש"כ לעיל קג.).

סדר הברכות... ובין יום השביעי לששת ימי המעשה... מרשב"ם מבואר שכשאומר כל הסדר הזה, יאמר 'בין השביעי' בסוף, סמוך לחתימה, אלא שהכניסוהו בברייתא באמצע במקום שאינו אומר אלא שלש. [ואין מסתבר לו לומר שכיון שמצד הנוסח נקבע רק שלש, נחשב 'מעין החתימה' במקום זה הגם שממשיך בתוספת הברכות].

ובזה מדויק השינוי 'ובין יום השביעי' משא"כ בכל ההברכות אין וי"ו – כי אין זה מגוף הציטוט שאומר בברכה אלא תוספת הנדבקת בסוף, כאילו אמר '[אז אומר] בין יום השביעי לששת ימי המעשה'. אך כשאומר כל השבע אומר תוספת זו בסוף. התוס' הקשו אם כן מדוע תוספת זו היא מעין חתימת 'מקדש ישראל' ותרצו שקדשנו הקב"ה במצותיו ונתן לנו את השבת. וצ"ב מדוע אין חותמים ב'בין ישראל לעמים' שהוא דמיון גמור למקדש ישראל. ועוד יש להעיר בעיקר הפירוש, מדוע לא שנה תנא דברייתא גם בסוף 'ובין יום השביעי לששת ימי המעשה'.

ושמא י"ל לולא דברי התוס' שלדעת הסובר לחתום ב'מקדש ישראל' אכן אין צריך לחתום ב'בין יום השביעי... מפני שחותם בכהנים ליום וישראלים. [ועוד כי ענין החתימה שמקדש ישראל בעצם הדבר שהם מכירים ומבדילים בכל ההברכות שבתורה, וא"כ הו"ה הכל מעין החתימה ולא הברכה אחת פרטית].

רב אמר: מקדש ישראל. ושמואל אמר: המבדיל בין קודש לחול. לייט עלה אביי ואיתימא רב יוסף אהא דרב' – מפני המינים (= הנוצרים) שמקדשים אותו יום [ולכך לא אמר 'אהא דרבי יוסי ברבי יהודה' – כי אז עדיין לא פקרו] (רא"מ הורביץ).

ובספר אור שמח (שבת כט, ג) מפרש: באמירת 'מקדש ישראל' בהבדלה נראה כאילו ישראל הם המקדשים את השבת, שמכריזים על היום הראשון למנות ממנו שבעה ימים, והלא אין ישראל מקדשים אלא ימים טובים על ידי קביעות ראש חדש, לא את השבת.

(ע"ב) 'עולא איקלע לפומבדיתא. אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: זיל אמטי ליה כלכלה דפירי'... ראה לעיל פח. 'עולא איקלע לפומבדיתא. קריבו ליה טירינא דתמרי'... יתכן שמעשה אחד הוא. והפירות שבכלכלה הם אותם התמרים שציערוהו בלילה.

אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה: זיל אמטי ליה כלכלה דפירי וחזי היכי אבדיל. לא אזל. שדר ליה לאביי'... מה שלא קיים מצות אביו בעצמו אלא שלח שליח, והלא גם אם נאמר שנתקיים רצון אביו בכך כי עיקר כוונתו היה לדעת כיצד עולא מבדיל והרי נתברר הדבר על ידי אביי, מכל מקום מצוה בו יותר מבשלוחו?

– נראה מכאן סיוע למה שכתב הרשב"א (ביבמות ו) שמצות כיבוד מהתורה אינה שייכת אלא במה שיש להורים הנאה בו, לא בשאר שליחויות (עפ"י חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב יח. וע"ע אור הישר).

ע"ע בענין זה במובא ביוסף דעת יבמות ו וקדושין לב. ולכאורה נראה שאין שייך כאן ענין 'מצוה בו יותר מבשלוחו' כי העיקר הוא שלא לסרב לפקודת אביו אבל אין כאן כיבוד חיובי, אלא הקושיא היתה הלא רצון אביו שילך בעצמו דוקא כפי שמוכה בסוף, ומדוע לא עשה כן. אך יש לדחות שסבר שאביו רוצה שילך רק כדי לדעת כיצד נוהג עולא, כך לי אם ילך בעצמו או ילך אחר תחתיו.

'כל הברכות כולן פותח בברוך וחותרם בהן בברוך חוץ מברכת מצות וברכת הפירות וברכה הסמוכה לחבירתה'... התוס' (כאן ובברכות מז) כתבו שישנן כמה ברכות שאינן פותחות ב'ברוך' הגם שאינן סמוכות

לברכות אחרות, כגון 'אלקי, נשמה...!', תפילת הדרך ותפילת הגשמים, וכן 'אתה הוא עד שלא נברא העולם...!' – לפי שאינן אלא שבח ותפילה (מהרש"א גרס: תהילה) בעלמא (וכן הוא בשלחן ערוך או"ח 126).

ואולם הרא"ש כתב (בשור"ת, ד) ש'אלקי נשמה' סמוכה היא לברכת 'אשר יצר'. וכן מובא (בטור או"ח ק"ו) ממנהר"ם מרוטנבורג (רבו של הרא"ש), כשהיה יוצא לדרך בבוקר – קודם התפילה. משנ"ב, היה אומר תפילת הדרך אחר ברכות השחר, כדי להסמיכה לברכת 'הגומל חסדים' ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה. [כתבו הפוסקים שאף על פי שאנו נוקטים לעיקר כדברי התוס', עדיף להסמיך 'אלקי נשמה' לאשר יצר' (ע' בהגר"א מו"ק יז; משנ"ב ו"ק יב). וכן תפילת הדרך יש להסמיכה לברכה אחרת אם אפשר הדבר כגון שיאכל או ישתה דבר מה ויברך ברכה אחרונה, או לאחר ברכת 'אשר יצר'. או"ח ק"ו].

א. משמע מדברי הפוסקים הנ"ל, ממה שכתבו לסמוך אלקי נשמה ותפילת הדרך לברכה אחרת – שגם ברכה שאינה שייכת בענינה לברכה הסמוכה לה, אינה פותחת בברוך. ולא כן כתב הר"ן בחרושיו כאן, לתרץ מדוע ברכת הקידוש אינה נחשבת סמוכה לברכת הגפן, מפני שהן שני ענינים (ובתוס' משמע דלא כהר"ן).

אך נראה לכאורה שגם לדברי הרא"ש ומהר"ם מרוטנבורג, הרי לא מצינו בגמרא שחכמים תיקנו להסמיך ברכת אלקי נשמה ותפילת הדרך לברכה אחרת, אדרבה, התוס' הוכיחו ש'אלקי נשמה' נאמרת מיד בהקיצו משנתו. ועוד, אם נאמר שתקנו אותן להיות סמוכות לברכה אחרת, הא גופא קשיא מדוע לא תקנו להן פתיחה בברוך כאשר ברכות, ומה ראו על ככה להחסיר מהן פתיחה ולהסמיכן לברכה כלשהי?

אלא נראה שהכל מודים לטעם שכתבו התוס' שכיון שענינן של אותן ברכות הוא שבח ותפילה בעלמא לכך לא תקנו להן פתיחה ב'ברוך', כי כן הוא סגנון תפילה והודאה, אלא שבכל זאת ישנה עדיפות להסמיכה לברכה אחרת שעל ידי כן עולה ה'ברוך' שמזכיר מקודם גם עליהן [והרי מעצם הדין שאמרו כל הברכות כולן פותחות בברוך מבוואר שכך ראוי הדבר], ומאידיך לא בטל ממנה סגנון ואופי של תפילה והודאה. אך אין זה מעיקר דין 'ברכה הסמוכה לחברתה' – כי במהותן אכן ברכות אלו אינן סמוכות לחברתן. ולפי זה אפשר שבשאר ברכות, אם אינן קשורות בענינן זו לזו – תקנו להן פתיחה בברוך כדברי הר"ן, ורק כאן מפני טעם מיוחד אינן פותחות בברוך כאמור.

ולפי זה שפיר יש לומר שהכל מודים שאם לא סמך ברכה אחרת ל'אלקי נשמה' ולתפילת הדרך, מברך אותן כמות שהן, כפי הגרסה מדינא דגמרא.

ונראה לבאר בזה מה שכתב בספר שערי אפרים, שאין לחלק ברכות הנישואין לכמה אנשים מלבד הברכה אחרונה, מאחר ויש להסמיכן זו לזו. ואף על פי שהשומע כעונה – טוב שאחד יברך את כולן. ובאור הדברים נראה שאעפ"י שאין מתבטל ממנה שם 'ברכה הסמוכה לחברתה' הגם שמחלקן לכמה בני אדם [וכמו שהוכיח בשור"ת אגרות משה (אה"ע ח"א צד), שהעיקר הוא שהברכה תהא סמוכה לחברתה, ואין זה דין על האדם המברך שנפטר מפתיחה ב'ברוך' כיון שאמר 'ברוך' מקודם, וכמו שמוכח בר"ף בברכות שמחלקים ברכות המזון לכמה אנשים כשאין אחד יודע לברך את כולן], מכל מקום טוב וראוי להסמיכן בפועל כדי שה'ברוך' יעלה על הברכה האחרת, וכענין מה שכתבו הפוסקים באלקי נשמה ובתפילת הדרך.

ב. טעם נוסף לכך שתפילת הדרך אינה פותחת בברוך – ע' תר"י ריש ברכות שבעצם היא ברכת 'שומע תפלה' שבמקומה אינה פותחת בברוך. ונראה בטעם הדבר שברכה זו היא ברכה על התפילה, שתתקבל תפילת ישראל ותחונגיו [וכברכה אחרונה משבע ברכות שמברך הכהן הגדול ביום הכפורים אחר קריאת התורה תפילה ותחינה כפי מה שהוא רגיל וחיותם בה בשומע תפלה' (ע' סוטה מ-מא; רמב"ם סוף"ג מעבודת יוהכ"פ)]. וכן נהגו לחתום בכמה תחינות ובקשות כגון בתחינת הש"ץ 'הגני העני'.

ג. עוד בעניני פתיחה וחתימה בברכות, וברכה הסמוכה לחברתה – ע' בדבר שמואל וברכת אברהם כאן; קובץ 'בית משפחה' ח"ב עמ' 100, מהגרי"ש קוטלר.

*

'הנה ענין הבדלה הוא בדבר שאינו ניכר ונראה בעין אנושי ההבדל ביניהם, ונתן הש"י בינה בלב כל אחד מישראל להבחין בין קודש לחול. וזה שנאמר ויבדל אלקים – היינו מי שיש לו בינה מבין שיש הבדל אף ששניהם שוים, כגון בין קודש לחול שיום השבת וימי המעשה דומין בגוון, וכן בין ישראל לעמים, וכן בין מים עליונים לתחתונים – היינו בין חשק ותשוקת אהבת ה' ובין חמדת עולם הזה, כדאיתא בגמרא (נזיר כג.) משל לשנים שאכלו פסחיהם, זה שאכל לשם מצוה עליו נאמר כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בסו' וזה שאכל לשם אכילה גסה עליו נאמר ופשיעים וכו'.

וזה שנאמר הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף על שבע, ובנן של קדושים אומר אחת – כי מה שמוסיפין לומר הבדלות הוא כאשר לא זכה האדם לרוחב בינתו, להרגיש תוכן ההבדל, צריך לברר לו ההבדלה בראיות, וזה שמביא כל שאר הדברים שהם תלויים גם כן בהרגשות האדם עד שמבין דבר לאשורו, שאף שדומין על הלבוש יכיר בהם הבדלה. וזה שבנן של קדושים אומר אחת – שהוא לא היה צריך לשום ראיה, רק בהשקפה ראשונה מענין זה עצמו שעומד בו היה מכיר ומבין הבדל וחילוק. וזה שאמר מני רבי מנחם בר סימאי, ואמאי קרי ליה בנן של קדושים, דלא אסתכל בצורתא דזוזא – כלומר לא שנקרא כן על שם אבותיו רק מחמת קדושת עצמו שהיה מורגל בהקדושה כמו בן המורגל בקדושת אביו. וזה שאנו אומרים 'בני אברהם... זרע יצחק, עדת יעקב' – שבמדת אברהם אבינו ע"ה אנו מורגלים היינו אהבת הש"י, כמאמר חז"ל (ברכות יז.) רצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושיעבוד מלכיות – אבל באמת הוקבע בלב כל אחד מישראל קדושה עצומה, והוא דלא אסתכל בצורתא דזוזא – שלא היה רואה כלום על הצורה ועל הלבוש רק הבין הפנימיות, לכן אומר אחת, לפי שמיד הכיר ההבדלה בין קודש לחול' (מי השלוח ח"א לקוטי הש"ס).

א. כענין הזה אתה אומר בהבדלה הקצרה של רבי יהודה הנשיא, רבינו הקדוש.

ב. עתוס' ע"ז נ. שלכך ההסתכלות בדיוקן שבמטבע אינה אסורה מדינא אלא מדת חסידות, משום שאין אזהרת 'אל תפנו' שייכת בדבר שרגילים לראותו. ונראה שלרוב קדושתו וטוהר נפשו, הרי לגביו אפילו להסתכל בדבר שימושי כזה הרי זו 'הפנאה'.

דף קה

'לקידוש קובעת ולא להבדלה קובעת. והני מילי לענין מיפסק דלא מפסקינן אבל אתחולי לא מתחלינן'. קצת יש לדקדק בלשון הגמרא, מה שייכות לכך ששבת קובעת לדין התחלה באכילה במוצאי שבת, שלכאורה דין אחר הוא שאסרו חכמים לאכול קודם הבדלה.

הנה מבואר בגמרא להלן (בע"ב) שהבדלה על הכוס לאחר האכילה אינה נחשבת 'מצוה בשעתה' [רק שמכל מקום דוחים אותה לאחר המזון כשאין לו אלא כוס אחת, כי בעלילה כלשהי מאחרים את יציאת השבת, כפרשב"ם]. ומשמע מזה שקבעו מעיקר זמן ההבדלה להיות לפני האכילה. וכן משמע ממה שיש מי שאומר (להלן) 'טעם – לא יבדיל' אלא ימתין עד למחר לפני אכילתו ואו יבדיל – הרי רואים שתקנו הבדלה לפני האכילה.

מכל זה נראה שכשם שתקנו חכמים לקדש על היין במקום סעודה הגם שכבר קידש בתפילה, וטעם הדבר נראה שענין הקידוש הוא ליתן היכר לשבת בסעודה, לומר שאינה סעודת חול רגילה אלא סעודת שבת, ולכן תקנוהו על היין שהוא בא להחשיב את האכילה – כך בדומה לזה תקנת הבדלה על הכוס מלבד ההבדלה שבתפילה, באה להבדיל בין האכילות של שבת לאכילות שמכאן ואילך שהן חול. [והרי שתי מערכות של תיחום קדושת השבת; מערכת אחת העומדת בפני עצמה והיא נעשית בתפילה. ועוד מערכת של קידוש והבדלה השייכת לסעודות האדם, לתחם את השבת בסעודותיה].

רבא נהג לברך ברכת 'הגפן' על כוס ברכת המזון אעפ"י ששתה יין בתוך הסעודה. וזאת על פי מה שמסרו בשם רב שברכת המזון מהוה הסח הדעת מאכילה ומיד כשאמרו 'הב לן ונברך' נאסר עליהם לשתות. וכן נהג מר זוטרא. ואילו רב אשי לא נהג לברך על כוס של ברכת המזון, ורצה להוכיח זאת מדברי רב, ודחו הוכחתו.

הלכה כמר זוטרא ורבא, לברך על כוס ברכת המזון (ראשונים). ולאחריה מברך ברכה מעין שלש (תוס' ורא"ש, ותמה שם על בה"ג שפטר מלברך).

דין יין הבא לפני המזון אם פוטר את היין שבתוך המזון ושלאחריו, ודין יין הבא לאחר המזון קודם הברכה – נתבאר בברכות מא מב.

דין אכילה לאחר שגמר מלאכול, באמירת 'הב לן ונברך', נטילת מים אחרונים וסילוק שלחן – נתבאר שם מב.

ב. אבוקה ההבדלה – מצוה מן המובחר (כן נקט רבא. וכן נהג שמשו, שהדליק אבוקה מן הנר כדי לברך עליה). שתי נרות ששללהבותיהן מחוברות – דינן כאבוקה. ויש סוברים אפילו אינן מחוברות (עפ"י פוסקים). שאר דיני הנר – בברכות נב-נג.

דפים קג – קד

קצא. א. מהו נוסח ברכת ההבדלה במוצאי שבת ובמוצאי יום טוב?

ב. מהו נוסח ברכת ההבדלה במוצאי שבת ליום טוב?

ג. באלו ימים תקנו לומר הבדלה?

א. אמר רב יהודה אמר רב: 'בא"י אמ"ה) המבדיל בין קדש לחול' – זוהי הבדלתו של רבי יהודה הנשיא (וכן נהג עולא – לפרש"י ורשב"ם).

ויש דעת תנאים האומרת שצריך לומר לפחות שלש הבדלות, והמוסיף לא יוסיף על שבע (רבי אלעזר בשם רבי אושעיא. ומשמע בגמרא או שלש או שבע, שתקנו כנגד שום דבר. עפ"י תוס'). וכן נהג רבא לומר שלש הבדלות: 'המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים'. ומוסיף מעין החתימה סמוך לחתימה: 'בין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך (אתה ה') המבדיל בין קדש לחול'. וכן אמר רבי יוחנן: נהגו העם לומר שלש הבדלות, דלא כ'בנן של קדושים' – הוא מנחם בן סימאי שהיה אומר הבדלה אחת בלבד. וכן אמר רבי חנניא: אחת. ואין הלכה כן (כך שלח רב שמואל בר רב אידי, אחיו).

בברייתא אחרת שנינו: סדר הבדלות היאך; אומר 'המבדיל בין קדש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, בין טמא לטהור, בין הים לחרבה, בין מים העליונים למים התחתונים, בין כהנים ללוים וישראלים. וחותרם בסדר בראשית (ברוך סודר בראשית'. רש"י ורשב"ם). ואחרים אומרים: ב'יוצר בראשית'. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: חותרם 'מקדש ישראל'. [ולפי רבי יהושע בן לוי שאמר המבדיל צריך שיאמר מעין הבדלות האמורות בתורה, יש למחוק 'בין הים לחרבה' שאינה הבדלה מפורשת בתורה. וכן 'בין יום השביעי לששת ימי המעשה' אינו ממנין הבדלות אלא מעין חתימה היא (ומשמע ברשב"ם ובתוס' שצריך להסמיכה לחתימה. וכן מפורש בחדושי הר"ן). נמצא בין הכל שבע הבדלות, שכהנים לויים וישראלים – שתי הבדלות הן].

רב חתם 'מקדש ישראל' (כרבי יוסי בר' יהודה). ושמואל אמר: 'המבדיל בין קדש לחול'. אביי, ואיתימא רב יוסף, הקפיד על החותרם כרב. ובשם רבי יהושע בן חנניא שנו: כל החותרם 'מקדש ישראל והמבדיל בין קדש לחול' מאריכים לו ימיו ושנותיו. ואין הלכה כדבריו (שאינן חותרים בשתים).

א. לפירוש התוס' – דלא כרש"י ורשב"ם – עולא היה מזכיר כל ההבדלות האמורות ואעפ"כ לא היה חותם ב'ברוך' מפני שהכל הודאה אחת היא, כברכות המצוות והפירות.
 ב. הלכה כשמואל (ראשונים, עפ"י חולין כו). במה דברים אמורים – בהבדלה על הכוס, אבל אם מבדיל שלא על הכוס כגון שרוצה לעשות חפציו, אומר 'המבדיל בין קדש לחול' בלבד. והרא"ש כתב לאמרה בשם ומלכות (ואפשר שכן היא גם דעת הר"ף, ער"ן), אבל הסכמת הפוסקים אינה כן.
 ואין הפרש בנוסח ברכת הבדלה בין מוצאי שבתות למוצאי ימים טובים כשהם חלים באמצע השבוע (עפ"י חולין כו).

ב. במוצאי שבת שהוא ליל יום טוב, מבדיל כבמוצאי שבת רגיל אלא שחותם 'המבדיל בין קדש לקדש' (כסתם משנה בחולין כו: ורבי דוסא אומר: 'בין קדש חמור לקדש הקל'). ולפי מה שמסרו בשם שמואל שצריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימה [דלא כפומבדיתאי שאמרו מעין פתיחתן סמוך לחתימתן], צריך שיאמר 'בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת' סמוך לחתימה.

א. וכן הלכה (רי"ף). ונהגו העולם להוסיף: 'ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת, הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך' – האריכו משום חיבת היום, כדי להזכיר פעם אחת מעין שבע הבדלות (רבנו תם).

ב. הר"ן צידד שלהלכה נוהגים לחוש גם לדעה המצרכת מעין פתיחה סמוך לחתימה. ואפשר שגם שמואל לא חלק על כך אלא שהוסיף להצריך מעין החתימה. ולכן נוהגים לומר בהבדלה שבין שבת ליום טוב 'בין יום השביעי לששת ימי המעשה', וכן ב'אתה חוננתנו' אמרים זאת – להיות מעין הפתיחה. ויש שכתבו שאין לומר זאת (ע"ע במרדכי ובחדושי הר"ן).

ג. טעה במוצאי שבת ליום טוב והבדיל 'המבדיל בין קדש לחול' – שמעתי מהגר"ע יוסף שליט"א (תשרי תש"ג. איני זוכר כעת אם מפיו או מחכ"א משמו) שיצא ידי חובתו [ואעפ"י שהוא שינוי מטבע, יש ליתן טעם שכשם שאומר במוצאי יו"ט לחול המועד 'בין קדש לחול' הגם שהוא מקרא קודש, הרי שבהזכרת עיקר ההבדלה שבין קדש לחול די אעפ"י שעכשיו הוא קודש, א"כ גם כשתקנו לומר 'בין קדש לקדש' לא הקפידו אלא על עיקר ההבדלה שבין קדש לחול ולכן יוצא אף בהבדלה הרגילה שבכל מוצ"ש. וצ"ע אם שינה במוצאי יו"ט לחול המועד ואמר 'בין קדש לקדש'].

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח קיח), וכן בספר שמירת שבת כהלכתה (סב, כא) נקטו כדבר ברור שלא יצא וצריך לברך שוב, מפני ששינה ממטבע הברכה שטבעו חכמים. אלא שכתבו שאינו חוזר ומברך 'הגפן' משום ההפסק, ע"ש.

ג. אומר הבדלות במוצאי שבתות ובמוצאי ימים טובים ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי יום טוב לשבת ובמוצאי יום טוב לחולו של מועד. אבל לא במוצאי יום טוב לשבת (שכשהשר יוצא והמלך נכנס, אין דרך ללוות השר, שהכל נמשכים אחר המלך. רשב"ם).

דף קד

קצב. אלו ברכות פותחות וחותמות ב'ברוך', אלו פותחות ואינן חותמות ואלו חותמות ואינן פותחות?

כל הברכות כולן; פותח ב'ברוך' וחותרם בהן ב'ברוך', חוץ מברכת המצוות וברכת הפירות (שפותח ואינו חותרם מפני שהן קצרות ואין בהן הפסק בדבר אחר, תחינה או ריצוי), וברכה הסמוכה לחברתה (כגון בשמונה-עשרה ברכות) שחותמת בברוך ואינה פותחת (לפי שחתם בראשונה אין צריך לפתוח השניה בברוך. תוס'), וברכה אחרונה שבקריאת שמע (שנחשבת סמוכה לברכה שלפני ק"ש. ערשב"ם ותוס'. וע"ע רשב"א ברכות יא.).

'הטוב והמטיב' שבברכת המזון; פותח בברוך ואינו חותרם בברוך (כי ברכה בפני עצמה היא שנתקנה משום הרוגי ביתר שניתנו לקבורה, וכולה הודאה אחת היא וענין אחד, אע"פ שמאריכים בה קצת. ע' רשב"ם. ויש טעמים נוספים – ע' ברכות מו.).

א. נחלקו הראשונים אם 'ברכה הסמוכה לחברתה' היא דוקא כשסמוכה לברכה ארוכה החותמת ב'ברוך' או אפילו הסמוכה לברכה קצרה, פתיחת הברכה הקודמת פטרה את זו מלפתוח בברוך (ערשב"ם ותוס').

ב. ברכת 'אלקי, נשמה...' אינה פותחת בברוך הגם שלפעמים נאמרת שלא בסמוך ל'אשר יצר' – הואיל ואין בה אלא הודאה בעלמא, אבל חותמת בברוך מפני שהיא ארוכה קצת. וכן יש לומר לענין תפילה הדרך ותפילת הגשמים, וכן 'אתה הוא עד שלא נברא העולם...' – שאינן אלא תפילה ושבח (תוס' כאן ובברכות מו; או"ח ה, ג). ויש שכתבו להסמיך 'אלקי נשמה' ותפילת הדרך לברכות אחרות (שו"ת הרא"ש ד, א; טשו"ע קי, ו).

שאר ברכות השחר פותחות כל אחת ב'ברוך', הגם שמנהגנו לאמרן סמוכות – כי בעיקרן ניתקנו כל אחת בנפרד לאחר כל פעולה, פקחת עינים לבישה וכו' (תוס'. וע' בהגר"א או"ח מו, ו). ויש אומרים שברכות קצרות פותחות ב'ברוך' אעפ"י שסמוכות לחברתן, וכגון 'שהכל ברא לכבודו' ו'וצר האדם' כנזכר (רבנו תם).

ברכת 'שתבח' וכן ברכה שלאחר ק"ש – נחשבות ברכות הסמוכות לחברתן, לברכה שלפני פסוקי דזמרה / קריאת שמע [וכן 'יהלודך' שלאחר ההלל]. ואולם ברכה שלאחר הקריאה בתורה פותחת בברוך מפני שבתחילה לא היו מברכים רק הקורא הראשון והאחרון, והרי יש הפסק גדול ביניהם (עפ"י רש"י ותוס') ונתקנו מעיקרא לשני אנשים (ער"ן מגילה כא). ברכת 'בורא נפשות'; התוס' (בפסחים קד): כתבו עפ"י הירושלמי שחותם בה כשאר ברכות ארוכות. ואולם הכרעת רוב הפוסקים שאין לחתום בה בשם.

ברכת גאולה לאחר ההגדה, נחלקו בה תנאים (להלן קטז): אם מוסיף בה דברי תפילה ('כן ה' או"א יגיענו למועדים...') ולכך חותמת בברוך אם אינו מוסיף ואינו חותרם.

ג. ברכות נישואין, הגם שנחשבות סמוכות זו לזו ולכך אינן פותחות בברכות [מלבד הברכות הראשונות, וכן הברכה האחרונה שהיא נאמרת בפני עצמה], אין לחוש מן הדין לחלוקתן לכמה אנשים, שאין זה מבטל דין 'ברכה הסמוכה לחברתה'. וכן המנהג עתה (ע' אגרות משה אה"ע ח"א צד).

ד. הר"ן (בהדושו כאן) כתב שברכות שהן משני ענינים, כגון ברכת הקידוש וברכת הגפן – פותחות ברוך אעפ"י שהן סמוכות. וכן ברכת 'הרב את ריבנו' פותחת בברוך אעפ"י שהיא סמוכה לברכות שלפני הקריאה, כי נתקנה על הגם ולא על קריאת המגילה (ר"ן מגילה כא).

דף קה

קצג. א. מה דין אכילה ושתיה קודם הבדלה – כשהתחיל מבעוד יום וכשלא התחיל?

ב. מי שלא קידש בערב שבת – האם מקדש והולך כל היום כולו?

ג. מי שאין לו אלא כוס יין אחת בשבת, כיצד ינהג?

ד. הנכנס לביתו במוצאי שבת ואין לו אלא כוס אחת – כיצד הוא נוהג בהבדלה ובברכת המזון?